

МОДУЛЛИ ЎҚИТИШ ТЕХНАЛОГИЯЛАРИ ВОСИТАСИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Кенесбаева Элмира Жолдасбаевна

*13.00.01-Педагогика назарияси. Педагогик таълимотлар тарихи
ихтисослиги I-босқич докторанти.*

Нукус давлат педагогика институти, Ўзбекистон

Аннотация: Ушбу мақолада ўқувчиларни интеллектуал ривожлантиришида модулли ўқитиш технологияларини қўллаш билан ўқув мақсадлари орасидаги алоқадорлик, ўқитувчи-ўқувчи муносабатлари, ўқувчиларни интеллектуал ривожлантиришга йўналтирилган усуллар ва методларнинг ўзига хос хусусиятлари модулли ўқитиш технологиялари ёрдамида ўқувчиларни интеллектуал ривожлантириш йўналишлари баён қилинган. Мақола педагоглар, тадқиқотчилар ва фан ўқитувчилари учун муҳим илмий манба бўлиб хизмат қилади.

Калит сўзлар: модулли ўқитиш технологиялари, интеллектуал ривожланиш, интеграция, фаолият усуллари, ҳамкорлик, педагогик синергетика, педагогик жараён, индивидуал ёндашув, ривожлантириш.

НАПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ С ПОМОЩЬЮ МОДУЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ

Кенесбаева Элмира Жолдасбаевна

*13.00.01-Педагогическая теория. Докторант I-степени по
специальности история педагогических учений.*

*Нукуский государственный педагогический институт,
Узбекистан*

Аннотация: В данной статье рассматривается взаимосвязь использования модульных технологий обучения в интеллектуальном развитии учащихся и образовательными целями, отношения между учитель-ученик, особенности методов и методов, направленных на интеллектуальное развитие учащихся, и направления интеллектуального развития студентов, использующих модульные технологии обучения. Статья служит важным научным ресурсом для педагогов, исследователей и преподавателей естественных наук.

Ключевые слова: модульные образовательные технологии, интеллектуальное развитие, интеграция, методы деятельности, сотрудничество, педагогическая синергия, педагогический процесс,

индивидуальный подход, развитие.

THE DIRECTIONS OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF STUDENTS THROUGH MODULAR TEACHING TECHNOLOGIES

Kenesbaeva Elmira Joldasbaevna

13.00.01-Pedagogical theory. Doctoral student of the 1st stage in the specialty history of pedagogical teachings.

Nukus State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Abstract: In this article, the relationship between the use of modular teaching technologies in the intellectual development of students and educational goals, teacher-pupil relations, methods aimed at the intellectual development of students and the specific characteristics of methods and the directions of intellectual development of students using modular teaching technologies are described. The article serves as an important scientific resource for educators, researchers and science teachers.

Keywords: modular educational technologies, intellectual development, integration, methods of activity, cooperation, pedagogical synergy, pedagogical process, individual approach, development.

Ўқувчиларни интеллектуал жиҳатдан ривожлантиришга хизмат қиладиган модулли технологиялар дарс мақсадидан келиб чиққан ҳолда танланади. Бунинг учун ўқитувчи биринчи навбатда дарс мавзусидаги асосий ғояларни ажратиб олиши ва уларни ривожлантирувчи технологияларни тналаши муҳим аҳамиятга эга. Шу билан бир қаторда дарс мазмуни ва унда фойдаланиладиган ўқув блокларини мазкур ғоя асосида танлаган ҳолда ўқувчиларга тақдим этиши лозим. Бундай ёндашув натижасида дарснинг мужассамлашган дидактик мақсадини белгилашга муваффақ бўлади. Модулли технологиялар ёрдамида амалга ошириладиган дидактик мақсадлар ҳам ўзининг асосий иккита йўналишига эга.

1. Ўқувчиларнинг ўқув ахборотларни интеллектуал қабул қилишлари ва ўзлаштиришлари

2. Ўзлаштирилган ўқув ахборотларини ўз амлаий фаолиятларига тадбиқ эта олишлари

Шу билан бир қаторда ўқувчиларни кейинги дарсларда тақдим этиладиган ўқув ахборотларини интеллектуал қабул қилишга тайёрлаш ҳам назарда тутилади. Шунингдек, истиқболдаги ўқув материалларини ўзлаштириш ҳам назарда тутилади. Бундай ёндашув натижасида интеграциялашган ўқув мақсадлари шаклланиб, уларни амалга ошириш учун зарур бўлган ўқув материаллари ва модулли ўқитиш технологиялари

танланади ва ўқув жараёнида қўлланилади. Ўқув жараёнига тадбиқ этиладиган ҳар бир модулли ўқитиш технологияси ўқувчиларнинг интеллектуал соҳасини ривожлантириб интеграциялашган ўқув мақсадларини амалга оширишга хизмат қилади. Натижада ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги ҳаракатлари уйғунлашиб мужассамлашган ўқув мақсадларига эришиш учун қулай шароит вужудга келади.

Модулли ўқитиш технологиялари таълим мазмунининг барча таркибий қисмларини ўқувчиларга тақдим этиш учун қулай ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ўқувчиларни интеллектуал ривожлантириш мақсадига модулли ўқитиш технологиялари ёрдаимда эришилади. Ҳар бир ўқув элементи ўқувчиларнинг интеллектуал соҳасини ривожлантириш имкониятига эга бўлиб, модулли ўқитиш технологиялари билан боғланади.

Биринчи навбатда ўқитувчилар модулли ўқитиш технологияларини муайян вазиятларда қўллаш компетенциясини ўзлаштиришларини муҳим аҳамиятга эга. Улар модулли ўқитиш технологияларидан фойдаланишни назарда тутган ҳолда ўқувчиларни интеллектуал ривожлантиришга йўналтирилган ўқув жараёни мақсадларини белгилашлари талаб этилади. Модулли ўқитиш технологияларини учта алоҳида турга ажратиб олиш назарда тутилади:

- ўқув материалларини ўзлаштиришга кўмаклашадиган модулли технологиялар
- ўқувчиларда фаолият усулларини шакллантириш ва ривожлантиришга кўмаклашадиган модулли технологиялар
- дарснинг барча босқичларида қўлланиладиган модулли ўқитиш технологиялари

Ўқувчиларни интеллектуал ривожлантиришда ўқув жараёнининг барча босқичларида қўллаш учун қулай бўлган универсал характердаги модулли ўқитиш технологияларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Модулли ўқитиш технологияларини танлашда таяниладиган асосий принциплардан бири уйғунлашганлик, мужассамлашганлик принциpidир. Модулли ўқитиш технологиялари интеграциялашган ўқув мақсадларига нисбатан осонроқ эришиш имконини беради.

Модулли ўқитиш технологиялари ўқувчиларни интеллектуал ривожлантиришда алоҳида ўрин тутадиган тескари алоқани таъминлашга ҳам хизмат қилади. Тескари алоқа шундай педагогик жараёнки, унда муайян ҳаракатлар, вазиятлар баҳсли масалалар ҳақида ахборот берилади. Ушбу масалалар ва вазиятлар мақсадга эришишни таъминлайди. Самарали ташкил этилган қайта алоқа ўқув фаолиятини такомиллаштиришнинг асоси ҳисобланади. Тескари алоқа ўқитувчига ўқувчиларнинг ютуқлари, муаммолари, ўқув жараёнининг сифати

ҳақида ахборот берувчи инструмент ҳисобланди. Бундай инструмент туфайли ўқитувчида ўқув жараёнининг бориши ҳақида аниқ тасаввур шаклланади.

Маълумки ўқув жараёнининг самарадорлиги ўқитувчининг таҳлили ва назорати асосида аниқланади. Ўқувчиларнинг интеллектуал фаолияти улар томонидан ўзлаштирилган билимлар ёрдамида жадаллашади. Мазкур билимларни ўқувчиларга тақдим этишда модулли ўқитиш технологиялари катта имкониятларга эга. Модулли ўқитиш технологиялари ёрдамида ўқув жараёнини ташкил этишнинг муҳим талабларидан бири ушбу технологияларни мақсадга мувофиқ тарзда қўллашдан иборат. Модулли ўқитиш технологияларни ўқув мақсадлари билан боғлиқ тарзда ўз ўрнида қўллаш ўқувчиларнинг ўқув материалларини самарали ўзлаштиришларини таъминлайди.

Модулли ўқитиш технологиялари қўллаш жараёнида ўқитувчи ўқувчилар билан диалог ўрнатиш, ҳамкорликка киришиш, мустақил фикрлашга ундаш, ностандарт қарорлар қабул қилишлари учун қулай шароит яратиш, муваффақият қозонишга руҳлантириш, ўйлаш, танқидий фикрлаш муҳим хулосалар чиқариш, фаразларни илгари суришларига кўмаклашиш имкониятига эга бўлади. Ўқувчиларни интеллектуал ривожлантиришда модулли технологияларни қўллаш жараёнининг таркибий тузилиш муҳим педагогик аҳамиятга эга. Мазкур педагогик жараён ўқув материалларини тизимли тарзда ўқувчиларга тақдим этишда йўналтирилган модулли ўқитиш технологиялари ва ўқувчиларни интеллектуал ривожлантирувчи дидактик материаллардан ташкил топади. Ўқитувчи ўқув ахборотларини чуқур ўзлаштириш ҳақида ўқувчиларга тавсиялар бериб бунинг учун зарур бўлган ҳаракат усуллари ўзлаштиришга ундайди. Ўқитувчи модулли ўқитиш технологияларини ўқув жараёнида қўллаш учун муайян мезонларга таянади. Модулли ўқитиш технологиялари биринчи навбатда фанлараро алоқадорликни таъминлашга хизмат қилади. Шу билан бир қаторда ўқув предметининг мазмунида ўқув бирликларини интеграциялашга кўмаклашади.

Модулли ўқитиш технологиясини қўллашдан асосий мақсад ўқувчининг ўқув фаолиятини модулли ёндашув асосида ташкил этиб, билимларни ўзлаштириш босқичлари мантиқий жиҳатдан бир-бирини тақозо этади. Мазкур жараёнда ўқувчиларнинг ўқув ахборотларини ўзлаштиришлари, идрок қилишлари, тушунишлари, фикрлашлари, эслаб қолишлари, умумлаштиришлари, тизимлаштиришлари, қўллашларига эътибор қаратилади. Модулли ўқитиш технологияларини қўллаш ўқув жараёнини муаммоли ташкил этишни тақозо қилади. Модулли ўқитиш технологиялари ўқув ахборотларининг асосий қисмларини қайта-

қайта такрорлаган ҳолда ўзлаштириш имконини беради. Бундай ўқув жараёнлари ўқув бирликларини ўзлаштириш ва улар ёрдамида фаолият усулларини эгаллашга кўмаклашади. Модулли ўқитиш жараёнида ўқув материаллари нафақат матнлар шаклида балки, жадваллар, чизмалар, қиёсий тавсифномалар, диаграммалар шаклида ҳам ўқувчиларга тақдим этилади.

Модулли ўқитиш технологияларини қўллашда қуйидагилар муҳим аҳамиятга эга:

- ҳар бир дарсда ўқувчиларнинг ўзлаштириш даражаларини назорат қилиш. Бундан кўзланган мақсад ўқувчиларнинг билим ва ахборотларни ўзлаштирганликлари ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлиш;

- ўқувчиларни ижодий-интеллектуал фаоллик кўрсатишга ундаш, ўқувчилар билимидаги бўшлиқларни аниқлаш ва ўқув жараёнига тузатишлар киритиш;

- ҳар бир мавзу ўзлаштирилгандан кейин жорий ва оралик назоратни амалга ошириш учун топшириқларни тузиш. Бунда назоратнинг бир қатор турларидан, жумладан, ўз-ўзини назорат қилиш, синфдошларини ўқув ҳаракатлари натижаларини назорат қилиш, ўқувчиларнинг мустақил ишларини назорат қилиш ва баҳолаш кабиларни амалга ошириш. Ҳар қандай назорат ўзининг муайян мақсад ва вазифаларига эга.

- модулли ўқитиш технологиялари қўллангач, якуний назоратни амалга ошириш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бундай назорат ўқувчилар ўзлаштирган ахборотлар уларнинг интеллектуал соҳалари қай даражада ривожланганлигини кўрсатиши лозим;

- якуний назорат ишлари ўқувчиларнинг ўзлаштириш даражаси ва интеллектуал ривожланишида бўшлиқлар мавжудлигини кўрсатса ўқувчиларга тақдим этилган билимлар ва ахборотлар бойитилиб, улар фаолиятини жадаллаштирувчи модулли ўқитиш технологияларини қўллаш тавсия этилади;

- модулли технологияларни ўқув жараёнига тизимли тарзда киритиш ва қўллаш тавсия этилади. Анъанавий ўқитиш жараёнида модулли технологияларни қўллаш самарадорликка эришиш имконини беради. Масалан 5-11 синфларда ўқув ахборотларини ўқувчиларга муайян изчилликда маъруза шаклида тақдим этиш мумкин. Бунда модулли ўқитиш технологиялари билан ўқув-билув фаолиятининг барча шакллари, усуллари, методлари, технологиялари уйғунлашади ва ўқув жараёни маҳсулдорлигини таъминлашга хизмат қилади. Жумладан, ўқувчилар билан индивидуал ишлаш, муайян дарсларда гуруҳли иш усулидан фойдаланиш, жуфтликларда ишлашгни ташкил этиш кабилар шулар жумласидандир.

Модулли ўқитиш технологиялари билан ўқув жараёнида қўлланиладигна ва ўқувчиларни интеллектуал ривожлантириш имконини берадиган усул ва методлар уйғунлашиш имкониятига эга. Бу эса ўқувчиларни интеллектуал ривожлантириш, дидактик воситаларни интеграциялаш, ўқув мақсадалрини самарали оптималлаштириш имконини беради. Модулли ўқитиш технологиялари ёрдамида ҳар ўқувчини интеллектуал жиҳатдан фаоллаштириш мумкин. Модулли ўқитиш технологиялар ёрдамида ўқувчилар ўзаро ҳамкорликда ишлайдилар ва бир-бирларини қўллаб-қувватлаш имкониятига эга бўладилар. Бундай дарсларда ўқитувчилар индивидуал назорат, ўқувчи билан индивидуал ишлаш, мустақил иш турларидан фойдаланиш, ўқувчиларнинг бажарган ишларига тузатишлар киритиш, зарур маслаҳатлар беришга муваффақ бўладилар. Шу билан бир қаторда ўқувчилар ижодий-интеллектуал лаёқатларини намоён қилишга эришадилар.

Модулли ўқитиш технологиялари ўқувчиларнинг интеллектуал ривожланишларини таъминлашни кафолатлайди. Натижада ўқувчилар мустақил ақлий фаолиятнинг юқори даражаларини эгаллайдилар. Ўқувчиларда мустақил, мантиқий фикрлаш, воқеа-ҳодисаларни танқидий баҳолаш фаразларини илгари суриш каби ақлий фаолият усуллари шаклланади. Модулли ўқитиш технологияларини қўллаш натижасида ўқитувчиларнинг ўқув жараёнидаги ташаббускорликлари, креатив ёндашув кўникмалари ривожланади. Субъект-субъект муносабатларининг ҳамкорликка асосланган шакли вужудга келади. Модулли ўқитиш технологиялари ёрдамида ўқувчиларнинг ўқув-билув фаолиятларини бошқариш ва уларга маслаҳатлар бериш ўқитувчининг биринчи даражали вазифалари сирасига киради.

Ўқитувчининг ўқув жараёнидаги мавқеъи ўзгариши натижасида касбий фаоллик вужудга келади. Ўқитувчи ўқувчиларнинг ўқув ҳамда интеллектуал фаолиятини модулли ўқитиш технологиялари ёрдамида бошқаради. Бунда ўқитувчининг асосий вазифаларидан бир модулли ўқитиш технологияларини қўллашга мўлжалланган ўқув жараёни мақсадалрини муваффақиятли уйғунлаштиришдан иборат. Ушбу мақсаддан келиб чиққан ҳолда ўқувчиларнинг интеллектуал фаолиятларини ривожлантириш жараёнини лойиҳалаштиради. Бунда ўқитувчи биринчи навбатда синергетик ёндашувга таянади.

ПЕДАГОГИК СИНЕРГЕТИКА – (юнон. *sunergeia*— ҳамкорлик, ҳамжиҳатлик) педагогик тизимларнинг ўз-ўзини мустақил тарзда ташкил этиш назарияси, ҳамкорликдаги педагогик жараёнларни бошқариш, номунтазам педагогик ҳодисаларни ўрганиш, педагогик вазиятларни янгича изоҳлаш, мураккаб педагогик жараёнларнинг

табиатини билишга қаратилган илмий йўналиш, тафаккур услубидир .

Синергетик ёндашув доирасида ўқитувчи ўқув жараёнига алоҳида тайёргарлик кўради. Уни лойиҳалаштиради ва ўқувчиларни интеллектуал ривожлантиришга йўналтиради. Бундай ўқув жараёни ўқитувчи учун ҳам ўқувчи учун ҳам ривожлантирувчи характер касб этади.

АДАБИЁТЛАР

1. Педагогика. Энциклопедия. III жилд. жамоа // Тошкент: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2017.- 424 б.

2. Сафарова Р.Г. Умумий ўрта таълим мактабларида модулли ўқитиш жараёнида қўлланиладиган педагогик технологияларни фанлар кесимида таснифлаш //Методик қўлланма - “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 11 б.т.

3. Сафарова Р.Г Модулли технологиялардан ўқувчиларнинг креатив қобилиятлари ва маънавий-ахлоқий сифатларини ривожлантиришда фойдаланиш имкониятлари. “Узлуксиз таълим тизимида модулли ўқитиш технологияларини қўллаш истиқболлари: муаммо ва ечимлар” мавзусида республика миқёсида илмий-амалий конференция материаллари – Тошкент, 2018 йил 18-19 октябрь, - 10-13-бетлар.

4. Третьяков П.И. Сенновский И.Б. Технология модульного обучения в школе. Практико-ориентированная монография. - Москва.: 1997 г.

5. Жанпейсова М.М. Модульная технология как средство развития ученика-Алматы, 2001.